

Dominik Chomik

Uniwersytet Gdański

ORCID: 0000-0003-4708-5024

Zasada zrównoważonego rozwoju a powinności dziennikarskie w wybranych polskich regulacjach prawnych i etycznych

pamięci profesora Michała Drożdża

Streszczenie

Tekst zawiera jakościową analizę zawartości dwóch ustaw i dwóch kart etycznych regulujących działalność dziennikarską. Jego celem jest ustalenie zakresu zbieżności między powinnościami dziennikarskimi wymienionymi w tych dokumentach a zapisaną w Konstytucji RP zasadą zrównoważonego rozwoju (rozumianą tu jako napięcie między sferami ekologiczną, społeczną a ekonomiczną). Regulacje te nie zawierają treści sprzecznych z zasadą zrównoważonego rozwoju. Żaden z dokumentów nie podejmuje tematyki ekologicznej. Powinności społeczne dziennikarzy i imperatyw ekonomiczny (rozumiany jako dążenie dziennikarza do osiągnięcia zysku) nie są zwykle (poza jednym wyjątkiem) przedstawiane względem siebie (w sposób relacyjny), lecz odnoszone do innych tradycyjnych pojęć, takich jak rzetelność czy dobro publiczne. Prowadzi to do wniosku o potrzebie dyskusji środowiskowej w sprawie modyfikacji analizowanych dokumentów w zakresie powinności dziennikarskich, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju.

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój, dziennikarstwo, powinności dziennikarskie, prawo mediów.

The Principle of Sustainable Development and Journalistic Duties in Selected Polish Legal and Ethical Regulations

Abstract

This article presents a qualitative content analysis of two legal acts and two ethical codes regulating journalistic activity. Its aim is to determine the extent of convergence between the journalistic duties listed in these documents and the principle of sustainable development as formulated in the Constitution of the Republic of Poland (understood here as the tension between the ecological, social and economic spheres). The analysed regulations do not contain provisions that contradict the principle of sustainable development. None of the documents addresses ecological issues. The social duties of journalists and the economic imperative (understood as the pursuit of financial gain) are generally not juxtaposed with each other (with one exception); instead, they are related to other traditional concepts such as accuracy, reliability or the public good. This leads to the conclusion that a broader professional debate is needed on revising the analysed documents with respect to journalistic duties in accordance with the principle of sustainable development.

Keywords: sustainable development, media, journalism, journalistic duties, media law.

Wprowadzenie

Zrównoważony rozwój jest w ostatnich latach jedną z popularniejszych idei dyskursu publicznego. W dokumentach międzynarodowych¹ oraz w polskich strategiach rozwojowych i planach sektorowych² pojęcie to opisuje i legitymizuje działania regulacyjne, inwestycyjne, edukacyjne, badawcze i inne. Zgodnie z tą tendencją postulaty zrównoważonego rozwoju można wdrażać jako element regulujący funkcjonowanie konkretnych branż zawodowych. Należy przyjąć, że jest to szczególnie istotne w przypadku tych zawodów, których wykonywanie ma realny wpływ na publiczne postrzeganie idei zrównoważonego rozwoju, a więc problemów ekologicznych, społecznych i ekonomicznych. Do takich profesji należy dziennikarz, traktowany jako zawód zaufania publicznego³.

Dziennikarstwo i media – ze względu właśnie na ich wspomnianą istotność – objęte są w Polsce szczególnymi regulacjami: prawnymi i etycznymi. Dokumenty te są ważne – pełnią przecież funkcję normatywną i edukacyjną, a więc wyznaczają granice dopuszczalnych działań zawodowych (określają m.in. zakres odpowiedzialności) oraz kształtują standardy postępowania. Stanowią też wyraz instytucjonalnej świadomości roli dziennikarza w społeczeństwie.

Regulacje te były tworzone przed upowszechnieniem koncepcji zrównoważonego rozwoju⁴. Wydaje się zatem, że warto podjąć wśród medioznawców i prawników szerszą dyskusję środowiskową na temat implementacji zrównoważonego rozwoju do istniejących dokumentów (lub stworzenia nowych regulacji uwzględniających jego postulaty). W tym celu należy dokonać wstępnego przeglądu istniejących regulacji.

Zadanie to wycinkowo realizuje ten tekst. Celem dokonywanej tu jakościowej analizy zawartości czterech dokumentów jest ustalenie zakresu zbieżności zasady zrównoważonego rozwoju z istniejącymi polskimi regulacjami prawnymi i etycznymi wskazującymi powinności dziennikarskie, a więc prawne i etyczne normy uprawiania tego zawodu. Można bowiem założyć, że wymienione w tych dokumentach powinności przynajmniej częściowo korespondują ze zrównoważonym rozwojem, który przecież ma charakter meta-etycznej zasady porządkującej różne normy i wartości. Szczegółowo zostanie to wyjaśnione w kolejnej części.

¹ Na przykład: *Przekształcamy nasz świat: Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030. Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z 25 września 2015 roku (A/RES/70/1)*, <https://www.gov.pl/attachment/e84cee75-7991-4fc5-83a1-da7d2fc10635> (dostęp: 5.11.2025).

² Należą do nich Uchwała nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 roku w sprawie przyjęcia Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), „Monitor Polski” 2017, poz. 260, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP20170000260> (dostęp: 1.11.2025), a także Uchwała nr 67 Rady Ministrów z 16 lipca 2019 r. – Polityka ekologiczna państwa 2030 – strategia rozwoju w obszarze środowiska i gospodarki wodnej, „Monitor Polski” 2019, poz. 794, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20190000794/O/M20190794.pdf> (dostęp: 1.11.2025).

³ E. Kruk, *Dziennikarz jako zawód zaufania publicznego*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, Sectio G. t. LXIV, nr 2, Lublin 2017, s. 131, <https://journals.umcs.pl/g/article/view/6306/4671> (dostęp: 5.11.2025).

⁴ Choć niektóre z nich były nowelizowane, o czym dalej.

Odnoszenie zapisów regulacyjnych, które były tworzone w innym kontekście społeczno-kulturowym do współczesnych idei, jest zadaniem problematycznym. Przyjmuje się zatem, że owa zbieżność ze zrównoważonym rozwojem powinna być bezpośrednia i ewidentna. Nie wywodzi się jej z ducha ustawy czy trudno weryfikowalnych intencji autorów.

Pojęcie powinności rozumiane jest szerzej niż formalne zadania czy obowiązki. Obejmuje ono zarówno normy prawne wyrażone wprost (np. zasady rzetelności czy szczególnej staranności w *Prawie prasowym*), jak i oczekiwania wobec roli dziennikarza i jego stosunku do konkretnych wartości etycznych. Tak ujęte powinności odzwierciedlają nie tylko prawny, lecz także aksjologiczny wymiar działalności dziennikarskiej. Dlatego też w tym tekście analizowane są dwie grupy regulacji: akty normatywne powszechnie obowiązujące i kodeksy etyczne.

Zasada zrównoważonego rozwoju

Pojęcie *zasada zrównoważonego rozwoju* używane jest tu w znaczeniu obejmującym zarówno jego wymiar prawny, jak i aksjologiczno-społeczny. Literalnie termin ten występuje w art. 5 Konstytucji RP⁵, gdzie określa jeden z kierunków działania państwa (tym samym pełni funkcję zasady prawa o charakterze programowym)⁶.

Ten ogólny zapis był kilkakrotnie interpretowany przez Trybunał Konstytucyjny, na przykład w wyroku z 6 czerwca 2006 roku (K23/25), gdzie znalazła się następująca definicja:

W ramach zasad zrównoważonego rozwoju mieści się nie tylko ochrona przyrody czy kształtowanie ładu przestrzennego, ale także należyta troska o rozwój społeczny i cywilizacyjny, związany z koniecznością budowania stosownej infrastruktury [...]. Idea zrównoważonego rozwoju zawiera więc w sobie potrzebę uwzględnienia różnych wartości konstytucyjnych i stosownego ich wyważenia⁷.

Odniesienie powinności dziennikarskich do zasady zrównoważonego rozwoju wymaga uszczegółowienia tej programowej reguły. W związku z tym należy przyjąć, że zrównoważony rozwój jest tu rozumiany zgodnie z jego najpowszechniejszym,

⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 z późn. zm.), <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19970780483> (dostęp: 1.11.2025).

⁶ Konstytucja wyznacza ogólne zasady i cele, do których państwo powinno dążyć. Warto w tym miejscu zauważyć, że zrównoważony rozwój jako zasada programowa powinien być konkretyzowany w aktach niższego rzędu, określających jej zakres, instrumenty, procedury realizacji i podmioty odpowiedzialne (w tym ich szczegółowe powinności). Jest to więc dodatkowy argument za uwzględnieniem sformułowanego we wstępie postulatu rewizji prawnych i etycznych regulacji dotyczących powinności dziennikarzy.

⁷ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 6 czerwca 2006 r., sygn. akt K 23/05, Dz. U. 2006, Nr 106, poz. 720, s. 12, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20061060720/T/D20060720L.pdf> (dostęp: 4.11.2025).

ogólnym postrzeganiem, stanowiącym efekt dojrzewania w świadomości społecznej szeregu problemów, które można przypisać do trzech obszarów: środowiskowego (ekologicznego), społecznego i ekonomicznego (gospodarczego).

Najwcześniej, bo już bezpośrednio po II wojnie światowej, zaznaczyło się to w sferze ekologicznej, na co wpływ miały wielkie awarie przemysłowe, skażenia wód i gleby, a także wyraziste głosy⁸ wpływające na ogólną percepcję tej problematyki. Coraz większe zainteresowanie tematem ochrony środowiska objawiło się w szeregu międzynarodowych konferencji i raportów, które w latach 70. XX wieku podejmowały tę problematykę w sposób usystematyzowany i pogłębiony. Należą do nich na przykład *Deklaracja Sztokholmska*⁹ z 1972 roku czy raport *Granice wzrostu*¹⁰ stworzony na zlecenie Klubu Rzymskiego.

Problemy społeczne, również stanowiące podglebie tendencji zrównoważonego rozwoju, rysowały się mniej więcej w tym samym czasie. Powszechnie uznaje się je za naturalną konsekwencję upadku porządku kolonialnego, wielopłaszczyznowych nierówności między Północą a Południem i będących ich konsekwencją lokalnych ruchów na rzecz praw człowieka, równości rasowej, emancypacji kobiet i innych. W istocie nurt ten łączył wymienione wcześniej tendencje ekologiczne, co widać wyraźnie w jednym z najważniejszych dla niego dokumentów, czyli tak zwanym *Raporcie Brundtland*¹¹ z 1987 roku. Zawarta tam definicja zrównoważonego rozwoju (ang. *sustainable development*) określa go jako „rozwój, który zaspokaja potrzeby obecnego pokolenia, nie zagrażając możliwościom przyszłych pokoleń do zaspokojenia ich własnych potrzeb”¹².

Współczesne myślenie o zrównoważonym rozwoju oparte jest też na nowym rozumieniu imperatywu ekonomicznego. Kryzysy naftowe lat 70. XX wieku i podważenie tradycyjnych industrialnych, wzrostowych modeli gospodarowania doprowadziły do wzrostu popularności koncepcji ekonomii ekologicznej. Dokument *Agenda 21*¹³, będący pokłosiem konferencji *Szczyt Ziemi* w Rio de Janeiro (1992), wpłynął zasadniczo na upowszechnienie pojęcia zrównoważonej gospodarki (ang. *sustainable economy*). Wskazano w nim ekonomiczne instrumenty ochrony środowiska, a także pożądane wzorce konsumpcji i produkcji. Podkreślono też ekonomiczny wymiar degradacji

⁸ Na przykład głośna na Zachodzie książka Rachel Carson *Silent Spring* (por. L. Lear, *Rachel Carson. Witness for Nature*, Holt Paperbacks, New York 1997).

⁹ Deklaracja Konferencji Narodów Zjednoczonych w sprawie Środowiska Człowieka (Deklaracja Sztokholmska), Sztokholm 1972, <https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972> (dostęp: 1.11.2025).

¹⁰ D.H. Meadows, D.L. Meadows, J. Randers, W.W. Behrens, *Granice wzrostu*, przeł. W. Rączkowska, S. Rączkowski, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1973.

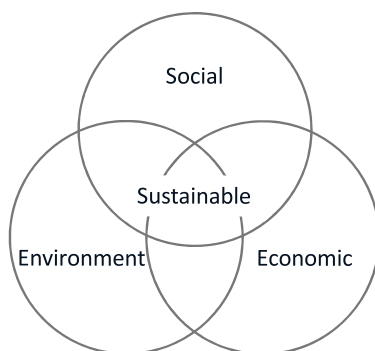
¹¹ *Report of the World Commission on Environment and Development. Our Common Future*, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf> (dostęp: 1.11.2025).

¹² *Ibidem*, s. 41. Tekst oryginalny: „Sustainable development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations”.

¹³ *Dokumenty końcowe konferencji Narodów Zjednoczonych „Środowisko i Rozwój” – Szczyt Ziemi*, Biblioteka Sejmowa, Warszawa 1993.

środowiska. Szczyt w Rio zainicjował też rozmowy o wsparciu ekonomicznym dla krajów rozwijających się¹⁴.

Zgodnie z powyższym w niniejszym tekście przyjmuje się rozumienie zasady zrównoważonego rozwoju jako interakcji zachodzącej między trzema zalegającymi się sferami: ekonomiczną, społeczną i gospodarczą¹⁵. Zrównoważony rozwój jest obszarem ich spotkania, a więc polem wspólnej realizacji celów z każdego z tych obszarów. Jak zauważają Haga Abdelrahman i Ibrahim Elimam¹⁶, „model ten wyraźnie wspiera ideę, że osiągnięcie zrównoważonego rozwoju wiąże się z kompromisami w poszczególnych sferach”.

Rycina 1. Model zrównoważonego rozwoju jako przecinających się okręgów. Na podstawie: B. Purvis, Y. Mao, D. Robinson, *Three pillars of sustainability: in search of conceptual origins*, „Sustainability Science” 2019, nr 14, s. 682. https://eprints.whiterose.ac.uk/id/eprint/136715/7/Purvis2018_Article_ThreePillarsOfSustainabilityIn.pdf

Przedstawione tu rozumienie zrównoważonego rozwoju nie jest oczywiście jedynym możliwym. Na przykład w ramach ONZ-owskiej *Agendy 2030* z roku 2015 wyznaczono 17 celów, którym przypisano 169 zadań¹⁷. Trudno jednak zakładać, by analizowane w tym tekście dokumenty dotyczące dziennikarzy i mediów pochodzące sprzed przeszło 30 lat operowały pojęciami zgodnymi z dzisiejszym, szczegółowym językiem tego dokumentu (gdzie mowa jest między innymi o równości płci czy życiu pod wodą).

W tym tekście przyjęto zatem wskazane wcześniej, interakcyjne i dynamiczne ujęcie relacji między ekologią, społeczeństwem a ekonomią. Wydaje się ono najbardziej

¹⁴ Przytoczony wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 6 czerwca 2006 roku (K23/25) zawierał również odwołanie do konferencji w Rio.

¹⁵ Por. R. Lozano, *Envisioning sustainability three-dimensionally*, „Journal of Cleaner Production” 2008, nr 16, s. 1839, <https://ise.unige.ch/isdd/IMG/pdf/SchemasDDtexte8-1.pdf> (dostęp: 5.11.2025); B. Purvis, Y. Mao, D. Robinson, *Three pillars of sustainability: in search of conceptual origins*, „Sustainability Science” 2019, nr 14, s. 682, https://eprints.whiterose.ac.uk/id/eprint/136715/7/Purvis2018_Article_ThreePillarsOfSustainabilityIn.pdf (dostęp: 5.11.2025).

¹⁶ H. Abdelrahman, I. Elimam, *Sustainability & the environment management in the under-developed countries*, „International Journal of Agriculture and Environmental Research” 2016, nr 2(5), s. 1358 (tłum. własne), https://ijaer.in/uploads/ijaer_02__95.pdf (dostęp: 3.11.2025).

¹⁷ *Przekształcamy nasz świat...*

adekwatne w odniesieniu do powinności dziennikarskich i specyfiki tego zawodu, rozpiętego między imperatywem ekonomicznym, zobowiązaniami społecznymi a odpowiedzialnością za sposób, w jaki media kształtują świadomość ekologiczną odbiorców i wpływają na środowisko.

W związku z tym ustalenie zbieżności zasady zrównoważonego rozwoju z powinnościami dziennikarskimi wskazywanymi w analizowanych regulacjach prawnych i etycznych odbywa się poprzez odpowiedź na dwa następujące pytania szczegółowe:

1. Czy w danym dokumencie powinności dziennikarskie łączone są z imperatywami: ekologicznym, społecznym i ekonomicznym?

Imperatyw należy rozumieć w kontekście zdefiniowanej wcześniej zasady zrównoważonego rozwoju jako powinność do uwzględniania (upowszechniania, rozwiązywania bądź niepogłębiania) przez dziennikarza problemów ekologicznych, społecznych i ekonomicznych.

2. Czy w danym dokumencie wątki: ekologiczny, społeczny i ekonomiczny przedstawiane są relacyjnie – jako zobowiązania, które należy równoważyć w określony sposób?

Równoważenie ma polegać na wybieraniu określonych wartości, na przykład dobra społecznego lub ekologicznego kosztem dążenia do osiągnięcia zysku.

Zakres i charakter materiału badawczego

Do analizy wybrano cztery dokumenty stanowiące prawne i etyczne regulacje: (1) dwa akty prawne powszechnie obowiązujące i (2) dwie karty etyczne. Pierwszą grupę stanowią:

- Ustawa z dnia 26 stycznia 1984 roku – Prawo prasowe¹⁸ (wielokrotnie nowelizowana, tekst jednolity pochodzi z roku 2018);
- Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 roku o radiofonii i telewizji¹⁹ (wielokrotnie nowelizowana, tekst jednolity pochodzi z 2022 roku).

Obie te ustawy wskazują powinności, choć nie kierują ich bezpośrednio do grupy zawodowej dziennikarzy, lecz do mediów lub do tworzonych przez nie publikacji. Powinności te można jednak pośrednio odnosić do dziennikarzy jako pracowników mediów tworzących te publikacje.

Pominięto inne akty, które również regulują pracę dziennikarzy, takie jak Ustawa z dnia 10 maja 2018 roku o ochronie danych osobowych, Ustawa z dnia 4 lutego 1994 roku o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz Ustawa o dostępie do informacji publicznej (2001) i inne, które mają szersze zastosowanie (niż media i dziennikarstwo) albo odnoszą się do administracyjnych i technicznych aspektów funkcjonowania mediów.

¹⁸ Dz. U. 1984 Nr 5, poz. 24, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19840050024> (dostęp: 4.11.2025).

¹⁹ Dz. U. 1993 Nr 7, poz. 34, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19930070034> (dostęp: 4.11.2025).

Grupę regulacji etycznych reprezentują następujące dokumenty:

- *Dziennikarski Kodeks Obyczajowy Stowarzyszenia Dziennikarzy RP*²⁰ z 1991 roku;
- *Kodeks Etyki Dziennikarskiej Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich*²¹ z 1995 roku.

Kodeksy te zostały uchwalone przez właściwe organy dwóch najważniejszych polskich stowarzyszeń dziennikarskich. Są więc głosem środowiska. Pominęto tu inne kodeksy, między innymi *Kartę Etyczną Mediów* jako dokument krótszy i stanowiący kompromis różnych środowisk dziennikarskich, tworzony równolegle i przyjęty równocześnie z kodeksem z 1995 roku.

Ze względu na ograniczony zakres obowiązywania analizie nie poddano też dokumentów wewnętrznych, a więc na przykład regulaminów redakcyjnych czy wewnętrznych kodeksów poszczególnych redakcji (np. *Zasady etyki dziennikarskiej w Telewizji Polskiej S.A.*).

Dokumenty są analizowane w kolejności chronologicznej według daty ich uchwalenia, czyli tak jak je tu przedstawiono.

Powinności dziennikarskie a zrównoważony rozwój

Ustawa z dnia 26 stycznia 1984 roku – Prawo prasowe

Z punktu widzenia powinności dziennikarskich kluczową częścią dokumentu jest *Rozdział 2. Prawa i obowiązki dziennikarzy* (art. 10–16). Należy pominąć tu regulowane w nim szczegółowe kwestie techniczno-proceduralne, takie jak autoryzacja wypowiedzi czy zwalnianie z tajemnicy zawodowej. Powinności w przyjętym tu rozumieniu są opisane w artykułach 10. i 12. Na poziomie aksjologicznym odwołują się do takich pojęć jak:

- odpowiedzialność społeczna („służba społeczeństwu i państwu”, „zasady współżycia społecznego” – art. 12. p. 1 ust. 1);
- prawda i rzetelność („zasady rzetelności, obiektywizmu” – art. 10. ust 2, „zachować szczególną staranność i rzetelność” – art. 12 ust. 1 p. 1);
- poszanowanie godności i dóbr osobistych człowieka („chronić dobra osobiste, a ponadto interesy działających w dobrej wierze informatorów i innych osób” – art. 12 ust. 1 p. 1);
- przejrzystość etyczna („nie wolno prowadzić ukrytej działalności reklamowej wiążącej się z uzyskaniem korzyści” – art. 12 ust. 2);
- kultura przekazu („dbać o poprawność języka i unikać używania wulgaryzmów” – art. 12 ust. 1 p. 3).

²⁰ <https://www.dziennikarzerp.pl/wp-content/uploads/2010/06/kodeks.pdf> (dostęp: 5.11.2025).

²¹ <http://old.sdp.pl/s/kodeks-etyki-dziennikarskiej-sdp> (dostęp: 5.11.2025).

Sposób ujęcia powinności dziennikarskich w tej ustawie jest odległy od zasady zrównoważonego rozwoju, co nie powinno dziwić, zważywszy, że akt ten pochodzi z roku 1984. *Prawo prasowe* operuje na poziomie indywidualnej etyki zawodowej i traktuje o postawach dziennikarza wobec publiczności i pracodawcy. W ustawie brak w ogóle odniesień do kwestii ekologicznych. Kontekst społeczny pojawia się w kilku miejscach, jednak *Prawo prasowe* przywołuje go hasłowo i w sposób typowy dla ustawodawstwa PRL-owskiego, jako na przykład „służba społeczeństwu i państwu” (art. 10 ust. 1).

Niemniej jednak niektóre z zapisów ustawy w sposób luźny korespondują z później sformułowaną ideą zrównoważonego rozwoju. Dotyczy to na przykład art. 12 ust. 2 o treści: „Dziennikarzowi nie wolno prowadzić ukrytej działalności reklamowej wiążącej się z uzyskaniem korzyści majątkowej bądź osobistej od osoby lub jednostki organizacyjnej zainteresowanej reklamą”. Przepis ten odnosi się do problemu korupcji w mediach. Pośrednio przywołuje przy tym fakt występowania napięcia między zyskiem a odpowiedzialnością społeczną (dorozumianą). Można więc uznać, że antycypuje zasadę zrównoważonego rozwoju, tu rozumianą jako równowaga między interesem ekonomicznym nadawcy a dobrem wspólnym.

Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 roku o radiofonii i telewizji

Pośród polskich aktów normatywnych powszechnie obowiązujących ustawa wprowadza najbardziej szczegółowy katalog powinności. Kwestia ta jest regulowana w kilku miejscach, ponieważ odbywa się to na różnych poziomach: programowym i proceduralnym, a także formułowane jest wobec różnych podmiotów (ogół mediów lub publiczne). W żadnym miejscu nie wspomina się o powinnościach grupy zawodowej dziennikarzy.

Już w art. 1 ust 1 ustawy wypunktowane są zadania radiofonii i telewizji, z których część współcześnie może być interpretowana w duchu zrównoważonego rozwoju. Dotyczy to na przykład p. 3: „ułatwianie korzystania z oświaty, sportu i dorobku nauki”, 3a) „upowszechnianie edukacji obywatelskiej” i p. 5: „popieranie krajowej twórczości audiowizualnej”. Zawarte w nich zadania mediów pośrednio wpisują się w społeczny (lub precyzyjniej: społeczno-kulturowy) aspekt zrównoważonego rozwoju, ponieważ dotyczą równego dostępu do dóbr kultury oraz wspierania krajowej twórczości (podobnie art. 15.1).

Ze społecznym wymiarem zrównoważonego rozwoju koresponduje też zapis, że „przekazy nie mogą propagować działań [...] sprzecznych z moralnością i dobrem społecznym, w szczególności nie mogą zawierać treści nawołujących do przemocy lub dyskryminujących” (art. 18.1).

Szczegółowe zestawienie powinności zawiera artykuł 21, odnoszący się ściśle do nadawcy publicznego (stąd już w jego pierwszym zdaniu określone są jako misja publiczna). Jego funkcja jest jednak szersza, niż to wynika z literalnego brzmienia artykułu. Można go mianowicie traktować jako zapis o znaczeniu modelowym. To znaczy,

że rozwiązania i standardy mediów publicznych są punktem odniesienia dla mediów prywatnych przy formułowaniu ich własnych, wewnętrznych kodeksów i wytycznych.

Artykuł 21 zestawia powinności publicznej radiofonii i telewizji w dwu grupach. W ustępach 1 i 1a określa ogólne zadania (misję) publicznej radiofonii i telewizji. Wymienione są tu wartości nadrzędne, takie jak pluralizm, rzetelność, wysoka jakość, dostęp do kultury, edukacja itd. W ustępie 2 sformułowane są natomiast wymagania wobec programów i innych usług jednostek publicznej radiofonii i telewizji. Określa on więc, jak te wartości mają się przejawiać w konkretnych programach i usługach. W większości z wymienionych tu 12 powinności można doszukiwać się pośredniego związku ze zrównoważonym rozwojem, na przykład umacnianie rodziny (jako podstawowej komórki społecznej) w p. 7 lub edukacja medialna (jako narzędzie kształtowania dojrzałej, inkluzywnej wspólnoty) w p. 12²².

Najwyraźniej z zasadą zrównoważonego rozwoju zbieżne są dwa punkty mówiące o społecznych zadaniach mediów publicznych:

- 5a) sprzyjać integracji społecznej, w tym przeciwdziałać wykluczeniu społecznemu;
- 8) służyć zwalczaniu patologii społecznych.

Punkty te, podobnie jak wcześniejsze fragmenty, nie pokazują jednak szerszego kontekstu: napięcia między powinnościami społecznymi a dążeniem do maksymalizacji zysku. W ustawie brak też tematyki ekologicznej.

Dziennikarski Kodeks Obyczajowy Stowarzyszenia Dziennikarzy RP

Brak w dokumencie tematyki ekologicznej i powinności dziennikarzy wobec środowiska naturalnego, ochrony klimatu czy zrównoważonego korzystania z zasobów.

Punkt V zawiera „bezwzględny zakaz publikacji głoszących propagandę wojny, przemocy, gwałtu oraz naruszających uczucia religijne i osób niewierzących, uczucia narodowe, prawa człowieka, odrębności kulturowe, propagujących pornografię”. Możliwa jest jego interpretacja zgodna ze zrównoważonym rozwojem, jeśli przyjmie się, że zapisane tu zobowiązania dziennikarza wobec społeczeństwa, w tym różnych grup społecznych i mniejszości powinny równoważyć dążenie do maksymalizacji zysku. Trzeba jednak zauważyć, że aspekt finansowy nie został tu wpisany, a motywacja ekonomiczna jest tylko jedną z możliwych (obecna w publikacjach wrogość wobec różnych grup społecznych i treści kulturowych może wynikać z innych pobudek niż ekonomiczne – na przykład zaangażowania politycznego).

Aspekt ekonomiczny występuje w punkcie kolejnym, ponieważ formułuje on zakaz przyjmowania „korzyści dla siebie lub rodziny za zamieszczenie lub niezamieszczenie materiału dziennikarskiego”, a także zakaz kryptoreklamy. Tutaj ów finansowy imperatyw nie jest jednak explicite zderzany ze społecznymi zobowiązaniami dziennikarza wobec publiczności (są implikowane, bo mają charakter ogólny i występują w innych punktach kodeksu).

²² Ten punkt znalazł się w nowelizacji z 2021 roku.

Kodeks Etyki Dziennikarskiej Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich

Punkt I.2. zaczyna się następująco: „Informacje powinny być zrównoważone i dokładne, tak by odbiorca mógł odróżnić fakty od przypuszczeń i plotek [...]”. Kontekst wskazuje, że przymiotnik *zrównoważone* został użyty w znaczeniu ‘bezzstronne’ (Kolejny punkt brzmi: „opinie mogą być stronnicze...”). Nie ma to więc związku ze zrównoważonym rozwojem. Nie ma też z nim związku wspomniany w IV.16 warunek „zachowania równowagi”, ponieważ dotyczy równowagi „między ścisłością relacji a względem na wrażliwość odbiorców, zwłaszcza rodzin ofiar i osób im bliskich” (a więc dobru społecznemu jest podporządkowana ścisłość, a nie potencjalne dążenie dziennikarza do zysku).

Poza powyższym, powinności społeczne formułowane są również w innych miejscach. Co naturalne, najbardziej wyraziste są w rozdziale *III. Dziennikarz wobec rozmówców i odbiorców*, nakazującym między innymi okazywanie szacunku osobom „bez względu na ich odmienność ideową, kulturową czy obyczajową” (III.10), a także dbałość o to, „by nie urazić osób niepełnosprawnych fizycznie lub psychicznie, starych i chorych, życiowo nieporadnych” (III. 11). Spośród wszystkich analizowanych tu dokumentów *Kodeks* przedstawia problematykę społeczną najszerzej, zawiera też najdokładniejsze wyliczenie grup społecznych, które wymagają od dziennikarza szczególnej ochrony (por. III.9.–12.). Nie przeciwstawia jej jednak na powierzchni tekstu dążeniu do zysku.

Takie przeciwstawienie można natomiast znaleźć w trzecim podpunkcie wstępu *Kodeksu*: „dobro czytelników, słuchaczy i widzów oraz dobro publiczne powinny mieć pierwszeństwo wobec interesów autora, redaktora, wydawcy lub nadawcy”. Interes nadawcy nie został tu doprecyzowany, ale kontekst wskazuje, że rzeczownik *interes* należy tu rozumieć jako wymierny zysk ekonomiczny. Przy tej interpretacji byłaby to najwyraźniejsza zbieżność powinności dziennikarskiej z przejętym tu rozumieniem zasady zrównoważonego rozwoju.

Imperatyw ekonomiczny jest z kolei reprezentowany przede wszystkim w rozdziale *V. Konflikt interesów*. Już jego nazwa wskazuje na napięcie między dążeniem do osiągnięcia korzyści a innymi wartościami. W ostatnim (21.) punkcie jest to korzyść polityczna, wcześniejsze zaś cztery (17. –20.) piętnują nieetyczne działania, których celem jest potencjalny zysk finansowy dziennikarza. Wyrażnie na poziomie tekstu jest on przeciwstawiony wartościom pozytywnym i pożądanym w punkcie 17. Zysk jest tu – jak napisano – „nie do pogodzenia” z tradycyjnymi postulatami, takimi jak „wiarygodność i niezależność dziennikarska”, a nie z zobowiązaniami zgodnymi ze zrównoważonym rozwojem. Pozostałe punkty tego rozdziału zabraniają między innymi udziału w reklamie komercyjnej i kryptoreklamie (18.–19.) i czerpania prywatnych korzyści z informacji pochodzących z poufnych źródeł (20.) i również nie wymieniają bezpośrednio w tym kontekście wartości charakterystycznych dla zrównoważonego rozwoju.

W dokumencie nie pojawia się tematyka ekologiczna.

Wnioski

Z wyjątkiem *Kodeksu Etyki SDP* z 1995, wszystkie pozostałe regulacje powstały przed ogłoszeniem dokumentów po konferencji w Rio de Janeiro (1992), kluczowych dla współczesnego rozumienia idei *sustainability*. Wszystkie pochodzą sprzed upowszechnienia zrównoważonego rozwoju i uchwalenia *Konstytucji RP*, która wskazała go jako zasadę programową. Stąd też nie można oczekiwać, by analizowane dokumenty odwoływały się do tej zasady w sposób bezpośredni.

Żaden z czterech dokumentów nie podejmuje tematyki powinności dziennikarzy (i mediów) w kontekście tematyki ekologicznej, nie odnosi się więc w żadnym stopniu do ich roli w przeciwdziałaniu degradacji środowiska i zmianom klimatycznym, a także odpowiedzialności za te problemy wobec kolejnych pokoleń. Działanie dla dobra przyrody nie jest oczywiście niezgodne z analizowanymi dokumentami. Można je też wywieść z innych obecnych w tych regulacjach powinności, na przykład misji w przypadku mediów publicznych²³.

Społeczne powinności dziennikarzy są formułowane we wszystkich czterech analizowanych regulacjach. Najmniej widoczne jest to w najstarszym z dokumentów, ustawie *Prawo prasowe* – pojawia się tam w ramach takich ogólnych haseł jak „zasady współżycia społecznego”. Najszerzej tę problematykę podejmuje *Kodeks Etyki Dziennikarskiej SDP*²⁴. Analizowane dokumenty zobowiązują dziennikarza do niepogłębiania lub rozwiązywania problemów społecznych (takich jak dyskryminacja lub wykluczenie) bądź też wskazują, jakie działania są w tym kontekście niedozwolone.

Problematyka ekonomiczna nie występuje w analizowanym materiale w znaczeniu powinności dziennikarza w rozwiązywaniu lub niepogłębianiu problemów ekonomicznych (chyba że byłyby to jednocześnie problemy społeczne²⁵). Imperatyw ekonomiczny – obecny we wszystkich czterech dokumentach – należy zatem rozumieć jako dążenie dziennikarzy (lub mediów) do osiągnięcia czy maksymalizacji zysku. Zarówno ustawy, jak i karty etyczne formułują w tym zakresie normy postępowania, w których dążenie do zysku jest przedstawiane w ujęciu relacyjnym: należy je podporządkować takim wartościom nadrzędnym jak uczciwość, wolność słowa, prawo obywatela do rzetelnych informacji itp.

²³ Jak podano na początku, tak daleko idące interpretacje są niezgodne z metodologią przyjętą w tym tekście.

²⁴ Nie ma tu miejsca na interpretowanie różnic w tym zakresie między dokumentami. Zapewne jednak wynikają z ich odmienności funkcjonalnej, co realizuje się w ten sposób, że w instytucjonalno-prawnych ustawach problematyka społeczna jest tylko zaznaczona, w normatywno-aksjologicznych zaś kartach (zwłaszcza w *Karcie Etycznej SDP*) – rozwinięta w ramach powinności społeczno-etycznych. Dodatkowo różnice między dokumentami mogą też wynikać z dat ich powstania i zmian rzeczywistości medialnej (wzrostu świadomości dyskryminacji, problemu mowy nienawiści, rosnącej roli odbiorcy itp.).

²⁵ Co również wymagałoby głębokiej interpretacji zapisów dotyczących takich zjawisk jak np. dyskryminacja, mogących mieć niekiedy charakter społeczno-ekonomiczny. Podobnie jak w przypadku wspomnianej tematyki społecznej jest to niezgodne przyjętym w tej pracy podejściem do analizowanego zjawiska.

Z analizy materiału wynika również, że na powierzchni tekstu brak interakcji między sferami: ekonomiczną i społeczną (jak podano wcześniej, tematyka ekologiczna nie jest w ogóle obecna). Wyjątkiem jest tu wzmianka w części wstępnej Kodeksu *Etyki Dziennikarskiej SDP*, gdzie interes społeczny jest określony jako „dobro czytelników, słuchaczy i widzów oraz dobro publiczne”.

Kończąc ten tekst rekomendacjami, warto przywołać opinię prof. Michała Drożdża z 2019 roku: „Wydaje się jednak, że głównym problemem współczesnej mediasfery nie jest brak odpowiednich kodeksów etycznych, ale raczej trudności w praktycznej realizacji tych zasad”²⁶. Uwaga ta, jeśli rozciągnąć ją również na analizowane w tym tekście akty normatywne, może prowadzić do wniosku, że potrzebna jest nie tylko właściwa formacja etyczna kandydatów na dziennikarzy, lecz także nowy język opisu tradycyjnych norm i powinności.

Idąc z duchem czasu, warto zastanowić się nad wykorzystaniem zasady zrównoważonego rozwoju do nowego spojrzenia na powinności dziennikarskie i na opisujące je dokumenty normatywne i etyczne. Jak wynika z zamieszczonych tu analiz, postulat *sustainability* nie stanowi przewrotu kopernikańskiego wobec istniejących regulacji. Jako reguła wpisana w ustawę zasadniczą nie jest i nie może być z nimi sprzeczna – na głębokim poziomie aksjologicznym można ją wpisać w tradycyjne, funkcjonujące w analizowanych dokumentach normy: współżycia społecznego, poszanowania odrębności kulturowych, przejrzystości powiązań ekonomicznych dziennikarzy itp.

Tym, co stanowi o sile zrównoważonego rozwoju, jest fakt, że operuje on językiem wartości młodego pokolenia, wrażliwego na przejawy dyskryminacji, przejętego kryzysem klimatycznym i nierozumiejącego narzucanych mu przez starsze pokolenie wymogów ekonomicznej wydajności. Zrównoważony rozwój posługuje się konkretnym językiem etyki konsekwencjalnej – wskazuje cele do zrealizowania i pożytek z ich osiągnięcia. Za jego wykorzystywaniem (m.in. właśnie w prawnych i etycznych regulacjach tego zawodu) przemawia też fakt, iż jest dobrze, szczegółowo opisany i promowany, na szczeblu zarówno krajowym, jak i międzynarodowym.

Bibliografia

- Abdelrahman H., Elimam I., *Sustainability & the environment management in the underdeveloped countries*, „International Journal of Agriculture and Environmental Research” 2016, nr 2(5), s. 1354–1367, https://ijaer.in/uploads/ijaer_02__95.pdf (dostęp: 3.11.2025).
- Deklaracja Konferencji Narodów Zjednoczonych w sprawie Środowiska Człowieka (Deklaracja Sztokholmska)*, Sztokholm 1972, <https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972> (dostęp: 1.11.2025).
- Dokumenty końcowe konferencji Narodów Zjednoczonych „Środowisko i Rozwój” – Szczyt Ziemi*, Biblioteka Sejmowa, Warszawa 1993.

²⁶ M. Drożdż, *Ile jest etyki w kodeksach etyki dziennikarskiej – specyfika kodeksów etycznych*, „Rocznik Medioznawczy” 2019, nr 1, s. 21, https://pau.krakow.pl/Rocznik_Medioznawczy/Rocznik_Medioznawczy_1_2019.pdf (dostęp: 5.11.2025).

- Drożdż M., *Ile jest etyki w kodeksach etyki dziennikarskiej – specyfika kodeksów etycznych*, „Rocznik Medioznawczy” 2019, nr 1, s. 21, https://pau.krakow.pl/Rocznik_Medioznawczy/Rocznik_Medioznawczy_1_2019.pdf (dostęp: 5.11.2025).
- Dziennikarski Kodeks Obyczajowy Stowarzyszenia Dziennikarzy RP*, <https://www.dziennikarzerp.pl/wp-content/uploads/2010/06/kodeks.pdf> (dostęp: 5.11.2025).
- Kodeks Etyki Dziennikarskiej Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich*, <http://old.sdp.pl/s/kodeks-etyki-dziennikarskiej-sdp> (dostęp: 1.11.2025).
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.), <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19970780483> (dostęp: 1.11.2025).
- Kruk E., *Dziennikarz jako zawód zaufania publicznego*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, Sectio G. t. LXIV, nr 2, Lublin 2017, s. 131–145, <https://journals.umcs.pl/g/article/view/6306/4671> (dostęp: 5.11.2025).
- Lear L., *Rachel Carson. Witness for Nature*, Holt Paperbacks, New York 1997.
- Lozano R., *Envisioning sustainability three-dimensionally*, „Journal of Cleaner Production” 2008, nr 16, s. 1838–1846, <https://ise.unige.ch/isdd/IMG/pdf/SchemasDDtexte8-1.pdf> (dostęp: 5.11.2025).
- Meadows D.H., Meadows D.L., Randers J., Behrens W.W., *Granice wzrostu*, przeł. W. Rączkowska, S. Rączkowski, Warszawa 1973.
- Przekształcamy nasz świat: Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030. Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ z 25 września 2015 r. (A/RES/70/1)*, <https://www.gov.pl/attachment/e84cee75-7991-4fc5-83a1-da7d2fc10635> (dostęp: 5.11.2025).
- Purvis B., Mao Y., Robinson D., *Three pillars of sustainability: in search of conceptual origins*, „Sustainability Science” 2019, nr 14, s. 681–695, https://eprints.whiterose.ac.uk/id/eprint/136715/7/Purvis2018_Article_ThreePillarsOfSustainabilityIn.pdf (dostęp: 1.11.2025).
- Report of the World Commission on Environment and Development. Our Common Future*, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf> (dostęp: 1.11.2025).
- Uchwała nr 67 Rady Ministrów z 16 lipca 2019 roku – Polityka ekologiczna państwa 2030 – strategia rozwoju w obszarze środowiska i gospodarki wodnej, „Monitor Polski” 2019, poz. 794, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20190000794/O/M20190794.pdf> (dostęp: 1.11.2025).
- Uchwała nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 roku w sprawie przyjęcia Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), „Monitor Polski” 2017, poz. 260, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP20170000260> (dostęp: 1.11.2025).
- Ustawa z dnia 26 stycznia 1984 roku – Prawo prasowe, Dz. U. 1984 Nr 5, poz. 24, t.j. Dz. U. 2018, poz. 1914, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19840050024> (dostęp: 5.11.2025).
- Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 roku o radiofonii i telewizji, Dz. U. 1993 Nr 7, poz. 34, t.j. Dz. U. 2022, poz. 1722, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19930070034> (dostęp: 4.11.2025).
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 6 czerwca 2006 roku, sygn. akt K 23/05, Dz. U. 2006, Nr 106, poz. 720, s. 12, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20061060720/T/D20060720L.pdf> (dostęp: 4.11.2025).